

Adolygiad o Gynaliadwyedd Ariannol – Cyngor Sir Ceredigion

Blwyddyn archwilio: 2023-24

Dyddiad cyhoeddi: Tachwedd 2024

Cyfeirnod y ddogfen: 4595A2024

Paratowyd y ddogfen hon fel rhan o waith a gyflawnir yn unol â swyddogaethau statudol.

Os ceir cais am wybodaeth y gall y ddogfen hon fod yn berthnasol iddi, tynnir sylw at y Cod Ymarfer a gyhoeddwyd o dan adran 45 Deddf Rhyddid Gwybodaeth 2000. Mae Cod adran 45 yn nodi'r arfer o ran trin ceisiadau a ddisgwylir gan awdurdodau cyhoeddus, gan gynnwys ymgynghori â thrydydd partïon perthnasol. Mewn perthynas â'r ddogfen hon, mae Archwilydd Cyffredinol Cymru ac Archwilio Cymru yn drydydd partïon perthnasol. Dylid anfon unrhyw ymholiadau ynglŷn â datgelu neu aildefnyddio'r ddogfen hon at Archwilio Cymru yn swyddog.gwybodaeth@archwilio.cymru.

Rydym yn croesawu gohebiaeth a galwadau ffôn yn Gymraeg a Saesneg. Ni fydd gohebu yn Gymraeg yn arwain at oedi.

Mae'r ddogfen hon hefyd ar gael yn Saesneg. This document is also available in English.

Cynnwys

Pam y cynhaliom ni'r archwiliad hwn	4
Ein dyletswyddau archwilio	4
Ein hamcanion ar gyfer yr archwiliad hwn	4
Pam fod cynaliadwyedd ariannol yn bwysig	4
Yr hyn y gwnaethom fwrw golwg arno a sut y mae da'n edrych	6
Ein dulliau archwilio a phryd y gwnaethom gynnal yr archwiliad	6
Yr hyn a ganfuom	6
Ein hargymhelliad ar gyfer y Cyngor	8
Atodiadau	
Atodiad 1 – cwestiynau a meini prawf archwilio	9

Adroddiad cryno

Pam y cynhaliom ni'r archwiliad hwn

Ein dyletswyddau archwilio

- 1 Mae'n rhaid i'r Cyngor roi trefniadau ar waith i gael gwerth am arian am yr adnoddau y mae'n eu defnyddio, ac mae'n rhaid i'r Archwilydd Cyffredinol fod yn fodlon ei fod wedi gwneud hyn.
- 2 Gwnaethom gynnal yr archwiliad hwn i helpu i gyflawni dyletswyddau'r Archwilydd Cyffredinol o dan adran 17 o Ddeddf Archwilio Cyhoeddus (Cymru) 2004. Gall hefyd lywio astudiaeth ar gyfer gwella gwerth am arian o dan adran 41 o Ddeddf 2004, a/neu archwiliad a gynhaliwyd gan yr Archwilydd Cyffredinol o dan adran 15 o Ddeddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015.

Ein hamcanion ar gyfer yr archwiliad hwn

- 3 Rhoi sicrwydd bod gan gynghorau drefniadau priodol i gefnogi eu cynaliadwyedd ariannol.
- 4 Egluro sefyllfa ariannol cynghorau a'r pwysau a'r risgiau allweddol i'w cynaliadwyedd ariannol.

Pam fod cynaliadwyedd ariannol yn bwysig

- 5 Mae cyfuniad o ffactorau, gan gynnwys cost gynyddol darparu gwasanaethau a galw cynyddol am rai gwasanaethau yn rhoi pwysau sylweddol ar gyllid llywodraeth leol.
- 6 Er gwaethaf y pwysau hyn, mae'n dal yn ofynnol i gynghorau osod cyllideb gytbwys wrth ddarparu nifer o wasanaethau statudol. Mae cynghorau hefyd yn darparu ystod o wasanaethau anstatudol y mae cymunedau'n dibynnu arnynt.
- 7 Yn y cyd-destun hwn, mae'n bwysig bod cynghorau'n datblygu dull strategol o'u cynaliadwyedd ariannol dros y tymor hwy i'w helpu i sicrhau gwerth am arian wrth ddefnyddio eu hadnoddau.

Yr hyn y gwnaethom fwrw golwg arno a sut y mae da'n edrych¹

- 8 Fe wnaethom adolygu dull strategol y Cyngor o ategu ei gynaliadwyedd ariannol, ei ddealltwriaeth am ei sefyllfa ariannol gyfredol, a'i drefniadau ar gyfer adrodd a bod â goruchwyliaeth ar ei gynaliadwyedd ariannol. Roedd yr archwiliad hwn yn

¹ Wedi'i ddiffinio fel 'beth ddylai fod' yn unol â deddfau neu reoliadau, 'yr hyn a ddisgwylir' yn unol ag arfer gorau, neu 'beth allai fod', o ystyried amodau gwell.

gyfyngedig i ystyried y trefniadau y mae'r Cyngor wedi'u sefydlu i ategu ei gynaliadwyedd ariannol. Nid adolygiad o reolaeth ariannol ehangach y Cyngor ydoedd, nac o'r penderfyniadau ariannol y mae'r Cyngor wedi'u gwneud neu'n bwriadu eu gwneud.

- 9 Rydym yn cydnabod y bydd rhai ffactorau a fydd yn effeithio ar gynaliadwyedd ariannol cynghorau y tu hwnt i gwmpas yr archwiliad hwn, gan bod yr archwiliad hwn wedi canolbwyntio ar y trefniadau y mae cynghorau'n eu sefydlu. Fodd bynnag, lle gwnaethom adnabod materion cyffredin trwy ein gwaith maes sy'n mynd y tu hwnt i'r trefniadau y mae cynghorau wedi'u rhoi ar waith, byddwn yn adrodd ar y rhain yn ein hadroddiad cryno cenedlaethol arfaethedig.
- 10 Rydym hefyd yn cydnabod yr heriau ariannol digynsail y mae cynghorau wedi'u hwynebu am nifer o flynyddoedd ac y maent yn debygol o barhau i'w hwynebu am o leiaf y tymor canolig. Mae hyn yn cynnwys y pwysau ar gyllid yn y sector cyhoeddus a ddilynodd yr argyfwng ariannol yn 2008 ac effaith y pandemig, ar y pryd a hefyd ei ôl-ffeithiau parhaus. Yn fwy diweddar mae cynghorau hefyd wedi wynebu gostyngiadau sylweddol mewn termau real yn eu gallu i wario o ganlyniad i'r cynnydd cyflymaf mewn chwyddiant ers degawdau. Ochr yn ochr â'r holl ddiwyddiadau hyn bu codiadau sylweddol hefyd yn y galw am rai gwasanaethau, gan gynnwys er enghraifft effaith poblogaeth sy'n heneiddio a'r galw uwch am rai gwasanaethau o ganlyniad. Mae'r ffactorau hyn y tu hwnt i reolaeth unrhyw gyngor unigol i raddau helaeth.
- 11 Yn erbyn y cefndir tymor hwy yma o heriau ariannol bu angen i gynghorau ymateb i heriau mwy diweddar yn gyflym ac rydym yn deall mewn llawer o gynghorau, os nad ym mhob cyngor, ei bod hi'n anorfod bod rhai o'r manylion penodol o ran sut y byddir yn ymdrin â phwysau ariannol dros y tymor canolig yn dal heb eu penderfynu eto. Mae'r adroddiad hwn yn nodi ein barn ni ynglŷn â threfniadau ariannol y cyngor a, lle y bo'n briodol, ble y gallai'r rhain gael eu cryfhau yn ein tyb ni i helpu i wella cynaliadwyedd ariannol y cyngor dros y tymor canolig. Dylid ystyried ein hadroddiad yng nghyd-destun y pwysau ariannol ehangach a thymor hwy hyn.
- 12 Roedd yr archwiliad yn ceisio ateb y cwestiwn cyffredinol – **A oes gan y Cyngor drefniadau priodol i gefnogi ei gynaliadwyedd ariannol?** Er mwyn gwneud hyn, rydym yn ceisio ateb y cwestiynau canlynol:
- A oes gan y Cyngor strategaeth glir ar gyfer ei gynaliadwyedd ariannol hirdymor?
 - A yw strategaeth ariannol y Cyngor yn cael ei chefnogi gan ddealltwriaeth glir o'i sefyllfa ariannol?
 - A yw trefniadau adrodd y Cyngor yn cefnogi goruchwyllo ei gynaliadwyedd ariannol yn rheolaidd?
- 13 Mae'r meini prawf archwilio a ddefnyddiwyd gennym i asesu trefniadau'r Cyngor yn erbyn pob un o'n cwestiynau wedi'u nodi yn **Atodiad 1**. Mae hyn wedi cael ei lywio gan ein gwybodaeth gronol, yn ogystal â thynnu ar rai cyhoeddiadau a

gynhyrchwyd gan y Sefydliad Siartredig Cyllid Cyhoeddus a Chyfrifyddiaeth (CIPFA).

Ein dulliau archwilio a phryd y cynhaliom ni'r archwiliad

- 14 Mae ein canfyddiadau yn seiliedig ar adolygiadau o ddogfennau a chyfweliadau gyda sampl o gynghorwyr ac uwch swyddogion. Mae'r dystiolaeth a ddefnyddiwyd gennym i lywio ein canfyddiadau wedi'i chyfyngu i'r ffynonellau hyn. Gwnaethom y gwaith hwn ym mis Mai 2024.
- 15 Rydym yn ymgymryd â'r gwaith hwn ym mhob un o'r 22 prif gyngor yng Nghymru ac, yn ogystal ag adrodd yn lleol i bob cyngor, rydym hefyd yn bwriadu llunio adroddiad cenedlaethol.

Yr hyn a ganfuom

- 16 Yn gyffredinol, canfuom fod **gan y Cyngor drefniadau ar waith i gefnogi ei gynaliadwyedd ariannol presennol ond nad oes ganddo strategaeth hirdymor i gefnogi hyn**. Rydym yn nodi isod pam y daethom i'r casgliad hwn.
- 17 **Mae'r Cyngor wedi gwneud penderfyniadau i gefnogi ei gynaliadwyedd ariannol dros y tymor byr i'r tymor canolig ond nid oes ganddo strategaeth ariannol hirdymor gynhwysfawr.**
- 18 Mae strategaeth ariannol glir, gadarn a chytunedig yn bwysig i nodi sut y bydd y Cyngor yn ymateb i'r pwysau cyllido a ragwelir yn y dyfodol, ac yn enwedig sut y bydd y Cyngor yn cwrdd â'i fwch cyllido a ragwelir yn y tymor byr, canolig a hir.
- 19 Mae gan y Cyngor Strategaeth Ariannol Tymor Canolig (MTFS) (2023-24 – 2026-27) sy'n nodi'r adnoddau a'r fframwaith ariannol sydd eu hangen i ategu Strategaeth Gorfforaethol y Cyngor (2022-27) ac amcanion llesiant. Mae'r Strategaeth Ariannol Tymor Canolig yn nodi diffyg cyllideb ddangosol dros oes y strategaeth o £11.9m ar ôl ystyried ei fentrau cynilo. Nid yw'r strategaeth yn ceisio mynd i'r afael â'r diffyg cyllideb llawn, ac nid yw'n cynnwys cynlluniau cynilo manwl ar gyfer y strategaethau cynilo a nodwyd. Mae'r Strategaeth Ariannol Tymor Canolig yn darparu cynllun cynhwysfawr i gefnogi cynaliadwyedd ariannol y Cyngor yn y tymor byr.
- 20 Mae'r Cyngor wedi ystyried opsiynau i wella ei gynaliadwyedd ariannol yn y tymor byr/canolig, ac mae wedi gwneud penderfyniad yn y gorffennol sydd wedi gwella ei wytnwch. Mae gan y Cyngor hefyd hanes cryf o gyflawni arbedion wedi'u cynllunio a mynd i'r afael â'i bwysau cyllidebol. Llwyddo i gyflawni arbedion cronus o tua £60m dros y 10 mlynedd diwethaf. Mae gan y Cyngor agwedd gorfforaethol tuag at rai arbedion drwy ei raglen 'Gwneud pethau'n wahanol' sy'n datblygu sawl thema a

menter newydd. Fodd bynnag, nid oes gan y Cyngor strategaeth gynhwysfawr i amlinellu'r manteision ariannol tymor hwy (5 mlynedd a mwy) sy'n deillio o'r rhain.

- 21 **Cyflwynir Strategaeth Ariannol Tymor Canolig y Cyngor yn ystod canol y flwyddyn ariannol i sicrhau ymgysylltiad cynnar ag Aelodau cyn i brosesau manwl o osod cyllidebau. Caiff tybiaethau eu diweddarau yn ystod y broses o bennu'r gyllideb i ddarparu asesiad cyfredol o ofynion tebygol y gyllideb.**
- 22 Mae dealltwriaeth drylwyr o bwysau cyllido presennol ac yn y dyfodol, ochr yn ochr â risgiau eraill i gynaliadwyedd ariannol yn bwysig er mwyn sicrhau bod strategaeth ariannol y Cyngor yn wybodus ac yn briodol i raddfa'r her ariannol y mae'n ei hwynebu.
- 23 Cafodd cyllideb y flwyddyn bresennol ei chydbwyso drwy setliad AEF o 2.9% a chynnydd treth y cyngor o 11.1%. Er bod Strategaeth Ariannol Tymor Canolig 2023-24 yn tybio bod cyllid allanol cyfun (AEF) a chynnydd treth gyngor o 3.1% a 5% yn y drefn honno, cafodd yr Aelodau eu diweddarau trwy broses Cyllideb 2024-25 bod ystod AEF bosibl yn ostyngiad -0.3% i gynnydd + 1.0%.
- 24 Mae'r Cyngor wedi defnyddio ei gronfeydd wrth gefn i ariannu ei flaenoriaethau corfforaethol allweddol ac wedi defnyddio cronfeydd wrth gefn penodol i liniaru yn erbyn pwysau a nodwyd. Gan nodi bod y Cyngor yn defnyddio ei gronfeydd wrth gefn mewn ffordd gynlluniedig a strategol. Y balans wrth gefn cyffredinol ar adeg cynllunio'r gyllideb oedd £6.7m a £49m mewn cronfeydd wrth gefn wedi'u clustnodi. Mae alldroadau blaenorol (2021-22 i 2022-23) wedi cyflawni sefyllfa gyllidebol gytbwys sy'n dangos ymwybyddiaeth a rheolaeth o sefyllfa ariannol y Cyngor.
- 25 **Mae monitro tymor hwy o gynaliadwyedd ariannol y Cyngor yn cael ei effeithio gan ei ddiffyg strategaeth ariannol gynhwysfawr hirdymor. Fodd bynnag, mae trefniadau ar waith i gefnogi goruchwyliaeth gyllidebol reolaidd trwy ei adrodd cyfredol.**
- 26 Mae trefniadau adrodd clir, rheolaidd a thryloyw yn bwysig er mwyn galluogi goruchwyllo sefyllfa ariannol y Cyngor yn effeithiol, y camau y mae'n eu cymryd i sicrhau ei gynaliadwyedd ariannol ac effaith hyn ar ei gymunedau lleol.
- 27 Mae gan y Cyngor drefniadau i gefnogi monitro ei gyllideb a'i sefyllfa ariannol yn rheolaidd. Caiff cynnydd ar weithredu arbedion ei adrodd i'r Aelodau yn rheolaidd, ond nid oes gan adroddiadau fanylion am yr arbedion gwirioneddol a gyflawnir yn erbyn targedau a'u heffaith. Mae hyn yn cyfyngu ar allu'r Aelodau i fonitro a chraffu ar gynnydd ac effaith darparu arbedion drwy gydol y flwyddyn yn effeithiol. Mae'r Cyngor wedi cydnabod bod angen cryfhau adroddiadau arbedion er mwyn monitro'r rhaglen cyflawni arbedion heriol ar gyfer 2024-25 yn effeithiol.
- 28 Yn ystod y broses o bennu'r gyllideb, ystyriwyd yr effaith a ragwelir ar dreth y cyngor mewn perthynas â chynigion cynilo. Roedd tystiolaeth hefyd o effaith ehangach a chanlyniadau lleihau costau a mentrau arbedion cyllideb yn cael eu hadrodd i'r Aelodau.

- 29 Mae cynlluniau cynilo ar gyfer 2024-25 yn manylu ar yr arbedion refeniw arfaethedig ac mae BRAG yn graddio statws pob menter. Mae cynigion ar gyfer 2025-26 yn darparu arbedion dangosol sy'n gysylltiedig ag arbedion a nodwyd ar gyfer 2024-25. Fodd bynnag, mae gan y cynlluniau orwel gymharol fyr.
- 30 Mae'r ffocws tymor byr hwn o bosibl yn rhwystro gallu'r Cyngor i gynllunio'n well ar gyfer ei gynaliadwyedd ariannol tymor hwy.

Ein hargymhelliad ar gyfer y Cyngor

Arddangosyn 1: ein hargymhelliad ar gyfer y Cyngor

Argymhelliad

- A1 Er mwyn sicrhau bod y Cyngor yn gallu cydlynu a chyfleu ei ymagwedd at gynaliadwyedd ariannol tymor hwy, dylai'r Cyngor sicrhau bod ganddo strategaeth ariannol gynhwysfawr rhwng canolig a hirdymor sy'n nodi'n glir sut y bydd yn mynd i'r afael â'r pwysau cyllido a ragwelir dros oes y strategaeth.

Atodiad 1

Cwestiynau a meini prawf archwilio

Arddangosyn 2: cwestiwn cyffredinol: A oes gan y Cyngor drefniadau priodol i gefnogi ei gynaliadwyedd ariannol?

Cwestiwn Lefel 2	Meini prawf
A oes gan y Cyngor strategaeth glir ar gyfer ei gynaliadwyedd ariannol hirdymor?	<ul style="list-style-type: none">• Mae'r Cyngor wedi nodi'n glir ei ddull strategol o gefnogi ei gydnerthedd ariannol dros y tymor byr, canolig a hir.• Mae gan y Cyngor gynllun ariannol tymor canolig.• Mae dull strategol y Cyngor yn cael ei ddeall a'i gefnogi'n eang gan uwch swyddogion.• Mae'r Cyngor wedi ystyried ystod eang o opsiynau i wella ei gynaliadwyedd ariannol hirdymor, gan gynnwys cymharu â chyrrff eraill.• Mae'r Cyngor wedi nodi'r holl arbedion y mae'n bwriadu eu gwneud i gwrdd â'i fwllch cyllido dros y tymor canolig, gyda chefnogaeth cynlluniau â thystiolaeth dda yn seiliedig ar ragdybiaethau rhesymol.• Mae strategaeth y Cyngor yn cynnwys y defnydd strategol o gronfeydd wrth gefn i reoli ei raglen arbedion dros y tymor canolig.• Mae'r Cyngor wedi modelu effaith ddisgwyliedig ei strategaeth ariannol dros y tymor canolig (e.e. gostyngiadau posibl mewn gwasanaethau a lefelau'r dreth gyngor ar gymunedau lleol).
A yw strategaeth ariannol y Cyngor yn cael ei chefnogi gan ddealltwriaeth glir o'i sefyllfa ariannol?	<ul style="list-style-type: none">• Mae'r Cyngor wedi cyfrifo ei fwllch cyllido dros y tymor byr i'r tymor canolig yn seiliedig ar ragdybiaethau rhesymol.• Mae'r Cyngor wedi meincnodi ei ragdybiaethau gyda chyrrff cymharol priodol.• Mae gan y Cyngor ddealltwriaeth dda o'i bwysau cyllideb allweddol yn y tymor canolig a'r tymor hir.• Mae gan y Cyngor hanes o fynd i'r afael â phwysau cyllideb allweddol yn llwyddiannus.• Mae'r Cyngor wedi nodi'r risgiau allweddol i'w gynaliadwyedd ariannol ac wedi rhoi mesurau lliniaru ar waith.

Cwestiwn Lefel 2	Meini prawf
<p>A yw trefniadau adrodd y Cyngor yn cefnogi goruchwylio ei gynaliadwyedd ariannol yn rheolaidd?</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Mae'n amlwg pwy sy'n gyfrifol am fonitro sefyllfa ariannol y Cyngor, gan gynnwys ei gynaliadwyedd dros y tymor canolig i'r tymor hir. • Mae'r Cyngor yn adrodd ei sefyllfa ariannol yn rheolaidd i aelodau er mwyn galluogi goruchwylio a chraffu. • Mae gan y Cyngor drefniadau i adrodd yn dryloyw effaith / effaith ddisgwyliedig ei strategaeth ariannol ar gyflawni ei amcanion corfforaethol ac ar gymunedau lleol i aelodau a rhanddeiliaid eraill. • Mae cynllun cynilo y Cyngor yn cynnwys yr hyn y cytunwyd arno, faint o gynnydd sydd wedi'i wneud wrth weithredu, a chysylltiadau â'i gyllideb a'i gynllun ariannol tymor canolig. • Mae'r Cyngor yn adrodd yn rheolaidd am gynnydd o ran cyflawni arbedion arfaethedig i aelodau er mwyn galluogi goruchwylio a chraffu.

Archwilio Cymru

1 Cwr y Ddinas

Caerdydd CF10 4BZ

Ffôn: 029 2032 0500

Ffôn: 029 2032 0500

Ffacs: 029 2032 0600

Ffôn testun: 029 2032 0660

E-bost: post@archwilio.cymru

Gwefan: www.archwilio.cymru

Rydym yn croesawu gohebiaeth a galwadau ffôn yn Gymraeg a Saesneg.

Rydym yn croesawu gohebiaeth a galwadau ffôn yn Gymraeg a Saesneg.